

Драгана Жарић

Универзитет уметности у Београду, Факултет драмских уметности, Београд

УДК 316.77(049.32)

СУБВЕРЗИВНИ ПОТЕНЦИЈАЛИ ТИШИНЕ – СПОРИ МЕДИЈИ

КА ЛИЧНОЈ ИЛИ ДРУШТВЕНОЈ ПРОМЈЕНИ

JENNIFER RAUCH: SLOW MEDIA: WHY 'SLOW' IS SATISFYING, SUSTAINABLE AND SMART, NEW YORK: OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2018.

Књига *Slow media: why 'slow' is satisfying, sustainable, and smart* ауторке Џенифер Рауч (Jennifer Rauch), професорке новинарства на Универзитету Линфилд, инспиративан је подухват за истраживаче у области студија културе и медија. Непреведена код нас, ова студија о успоравању као виду отпора доминантном обрасцу живота и мишљења – убрзању, тематски залази у неколико области изучавања и отвара више питања из наведених дисциплина.

Књига је структурирана кроз седам поглавља: „Алтернативне визије одрживости”, „Лекције Покрета споре хране”, „Одрживи оквир за новинарство”, „Нови правци за еколошко грађанство”, „Од дистракције до пажње”, „Сви смо пост-лудити”, „Ка одрживој будућности”. Као што се да наслутити из назива поглавља, Рауч успоставља директну везу између тзв. Спорог покрета и одрживости, односно зелених политика. Иако значајан дио њеног истраживања припада управо тој вези ово је, можда, теоријски најнезанимљивији дио књиге. Поље у коме ауторка испитује субверзивне потенцијале тишине, медијске „детоксикације” и успоравања као општег принципа и вриједности, инспиративније је за научну мисао јер је снажно ослоњено на ранију теорију медија (Маршал Маклуан – *McLuhan*, Нил Постман – *Postman*, Пол Вирилио – *Virilio*, па и Франкфуртска школа) са отвореним питањима за будућност. Парадокс је да нам технологија, која је замишљена да помогне, уштеди вријеме и енергију, заправо краде вријеме. Како Рауч примјећује: „Људи не могу бити слободни ако немају слободно вријеме” (129).¹ Ова полазна идеја сасвим је на трагу раније и популарне студије норвешког антрополога и социолога Томаса

1 Бројеви у загради означавају цитирану страну наведеног издања.

Хиланда Ериксена (*Eriksen*) *Тиранаја тренутка* („У информационом друштву постоји мањак слободе од информација²“). Код нас су преведене и студије Николаса Кара (*Carr*)³ (о утицају константне онлајн доступности на мишљење и памћење), Шери Теркл (*Turkle*) (*Сами заједно*⁴ и *Обновимо разговор*⁵), а у тијесној вези с наведенима је и књига Шошане Зубоф (*Zuboff*) о надзорном капитализму⁶. Још једна занимљива повезница је она с Хартмутом Розом (*Rosa*) и „социологијом доброг живота“, нарочито имајући у виду да се ауторка осврће на све три врсте убрзања које уочава Роза – техничко убрзање, убрзање друштвених промјена и убрзање индивидуалног животног темпа.⁷ Рауч је ослоњена и на мисао Дагласа Рашкофа (*Rushkoff*), Била Ковача (*Kovach*) и Тома Розенстила (*Rosenstiel*), што указује на то да спори медији као тема сад већ имају и озбиљно теоријско утемељење.

Као почетак Спорог покрета (или Покрета спорог живљења) означава се догађај из 1986. године, када је италијански активиста Карло Петрини (*Petrini*) протествовао против отварања Мекдоналдс ресторана у Риму. Услиједио је низ заговорачких активности за спору храну, спору моду, спора путовања, па и споре медије. Иако Спори покрет није формализован кроз конкретну организациону структуру и нема лидере, број заговорника, међу којима је и Џенифер Рауч, расте од почетка миленијума. Управо из покрета споре хране Рауч црпи основне постулате које покушава да примијени на медије. Кључни принципи су: успорити када је потребно, а не по сваку цијену и квалитет испред квантитета. Принципи заговарања за споре медије најконкретније су изнијети у Манифесту спорих медија, који су 2010. године у Бону формулисали њемачки професори Бенедикт Келер (*Köhler*), Сабрија Давид (*David*) и Јерг Блумтрит (*Blumtritt*).⁸

Рауч је прије писања књиге учинила експеримент на себи – није користила интернет шест мјесеци и мобилни телефон једну годину. Закључак овог експеримента је да периодична апстиненција од дигиталних медија доноси више задовољства при њиховој новој употреби, осјећај ослобођења, дубље увиде у сопствене принципе рада и мишљења, али и да носи извјесни потенцијал утицаја на друге људе и околину. Заправо је кључно питање које ауторка отвара – колики је тај потенцијал. Да

2 Ериксен, Т. Х. (2003) *Тиранаја тренутка: Брзо и споро време у информационом друштву*, Београд: Агенција НОРЛА.

3 Кар, Н. (2013) *Плитко: Како интернет мења начин на који мислимо, читамо и памтимо*, Смедерево: Хеликс.

4 Теркл, Ш. (2011) *Сами заједно: зашто очекујемо више од технологије него једни од других*, Београд: Клио.

5 Теркл, Ш. (2020) *Обновимо разговор: моћ разговора у дигиталном добу*, Београд: Клио.

6 Зубоф, Ш. (2020) *Доба надзорног капитализма*, Београд: Клио.

7 Роза, Х. (2019) *Односи према свету у доба убрзања: контуре нове критике друштва*, Нови Сад: Академска књига.

8 The Slow Media Manifesto, 2 January 2010, 10 April 2023, <https://en.slow-media.net/manifesto/comment-page-1>

ли спори медији могу да прерасту у алтернативу доминантном систему продукције и потрошње?

Значајан допринос Џенифер Рауч изучавању спорих медија је деск истраживање с прегршт емпиријских налаза о спорој употреби дигиталних медија (употреби медија је, ипак, посвећено значајно више пажње него медијској продукцији). Тако, можемо прочитати утиске студената (експеримент с хиљаду учесника) након само једног дана медијске „детоксикације” („олакшавајуће”, „терапеутско”, „заstraшујуће” искуство), затим закључке низа истраживања о томе како „детокс” од дигиталних медија позитивно утиче на ментално здравље. На трагу већ поменутих Николаса Кара и Томаса Ериксона, указано је и како тзв. мултитаскинг оштећује мождане ћелије и негативно утиче на когнитивне способности, нарочито памћење.

Књита се бави утицајем убрзања на животе појединаца и колектива, а дигитални медији истакнути су као најважнији носилац убрзања. Зато су овдје дигитални медији синоним за брзе медије и посматрају се као алатка којом је професионални живот колонизовао приватни живот.

Црпећи принципе покрета за спору храну (употреба органских састојака, давање предности локалним производима и подршка малим произвођачима), Рауч увиђа да би промјена у правцу успоравања могла довести до смањења нивоа личног и друштвеног незадовољства, побољшања социјалне једнакости, те креирања одрживих друштвених пракси. Ограничено онлајн вријеме, како истиче Рауч, чини да се фокусирамо на ствари „које су истински важне” (18).

Иако не посвећује посебно поглавље духовним праксама као потенцијалним генераторима промјене, ова се хипотеза може наслутити. Рауч упоређује религијске праксе, као што су пост или медитација, с принципом успоравања, тишине као дубине, самоосвјешћивања. Може се рећи да спори медији приказани кроз призму ове ауторке носе у себи спиритуалну димензију, по којој је тишина основ напретка и врста побуне против површности брзине.

Рауч гради тезу о хуманом потенцијалу спорих медија, а истовремено се супротставља тезама да су спори медији елитистични, аполитични, конзервативни. Ауторка истиче да они који се искључују из медијског убрзања тим поступком критикују мејнстрим културу и нуде алтернативне визије живота. Ипак, чини се да овдје запада у један парадокс: Спори медији директно се повезују са зеленим политикама, које су постале мејнстрим, па је питање колико се тој перспективи спорих медија може приписати епитет алтернативне (уз признање ауторке да је у времену доминације дигиталних медија тешко одредити шта су алтернативне форме). Рауч контрира тези да дигитални медији троше мање енергије или мање загађују околину, па тако наводи примјер аватара из виртуелне игрице *Дрући животи* (*Second Life*) који наводно троши енергије колико просјечан грађанин Бразила (9). Рауч нарочито наглашава да је покрет спорих медија усклађен с природним темпом човјека и његовог окружења. Одрживе медије дефинише као систем вриједности и праксе карактеристичне за медијску културу која је у стању да неограничено одржава биодиверзитет и висок

квалитет живота уз избјегавање дуготрајног исцрпљивања природних и људских ресурса. Инспирирана теоријама еко-филма, Рауч предлаже концепт еко-медијских студија. По њеном суду, покрет спорих медија мири тензију између двије револуције савременог свијета: дигитализације и одрживости.

Ова књига је критика „турбо-капитализма”, која се бави и радницима који у ропском положају производе савремене технолошке уређаје или ископавају ријетке руде, попут литијума, неопходне за мобилну и рачунарску технику. „Оживљавање” аналогног доведено је у везу са социјалном правдом. Кључна идеја овдје је да оно што се назива технолошким напретком не води увијек праведнијем друштву, а она се реализује кроз критику техно-утописта с краја XX вијека који су прокламовали крај материје. Десило се супротно, како истиче Рауч, материја је надвладала човјека.

Према Рауч, непоштена је савремена демонизација лудита, радничког покрета из XIX вијека који су за тежак положај радничке класе кривили машине те се неријетко физички „обрачунавали” с њима. До ове демонизације је, тврди ауторка, дошло најприје због оштре поларизације на технофиле и технофобе, техно-утописте и техно-дистописте, техно-оптимисте и техно-песимисте. Лудити, како истиче ауторка, нијесу били противници машина, већ противници оних који машине посједују. Рауч заговара пут средине, односно техно-реализам, називајући све оне који су засићени дигиталним медијима пост-лудитима (као један савремени нео-лудита означен је Џон Зерзан (*Zerzan*), анархистички филозоф који критикује пољопривредну цивилизацију као тиранску).

На питање које смо назначили као најважније у овој књизи: колики је субверзивни потенцијал успоравања, односно да ли су спори медији само лични начин борбе с друштвеним убрзањем или отварају простор за колективне, друштвене промјене, ауторка не даје директан одговор, али се наслућује њена идеја да заговарање за тишину треба да постане јавна друштвена активност. Као потенцијални носиоци промјене означени су сви они „разочарани у дигитални живот”. Ауторка признаје да се могу дефинисати вриједности и принципи, али не јединствене праксе покрета спорих медија. Чињеница да неке групе људи имају мало контроле над својим временом, док други имају много, заслужује више пажње као политичко питање (59). Рауч означава јавна заговарања као практичну препоруку која у најоптимистичнијем сценарију води до стварања споре културе (из појединачних покрета успоравања – у потрошњи хране, моде, технологије... тежити састављању у шири покрет споре културе). Рауч, при том, признаје да је потребна институционална подршка спорој култури.

Одбијање да се буде ужурбан у овој књизи представљено је као вид отпора доминантном културолошком наративу који је инхерентно западни – у западном културном моделу, брзо је супериорно, интелигентно, потентно, а споро је фрустрација, инфериорност, слабост (44). Рауч чак наговјештава преузимање неких источњачких (религијских) пракси као модел за заокрет западне цивилизације.

Да би дошло до политичке или културне промјене, потребно је разумијевање постојећег система, а разумијевање није могуће без знања. Брзи медији не нуде знање, већ информације. Систем који гуши појединца информацијама жели информацијском поплавом да сачува себе. Зато су брзи медији један од кључних фактора одржања статуса кво, па субверзивни потенцијал спорих медија подразумева промјену система изнутра. Ова књига испоставља нам тишину као побуну, а ауторка истиче да су кризна времена најбоља за „олују”, те да покрет спорих медија треба да искористи свој раст у протеклој деценији. Опције су нам, како закључује, одрживост или колапс.